

hans Forhold overfor vor Nation. Jeg tvivler virkelig om, at han var i Stand til at se dens Fejl. Det var helt rørende, hvor ofte han kom tilbage til, at den danske Nation stod hans Hjerte nærmere end nogen anden — naturligvis bortset fra hans eget Folk -- og endnu i sine sidste Breve talte om, hvor dejligt det vilde blive, naar Krigen var sluttet, og han atter kunde komme her til Landet. —

Ja, denne lille Skitse er maaske noget helt andet, end hvad De egentlig havde ventet fra min Haand, men jeg tror, De herefter vil kunne forstaa, hvorfor jeg vil vedblive, saalænge jeg lever, at tænke med varm Sympati paa min hollandske Ven fra Blomsterbyen Haarlem.

København, 31. Januar 1920.

Deres hengivne

Otto Liebe.

Naar Ch. Enschedé (f. 1855, † 1919) kan gøre Krav paa Bogvennernes særlige Interesse, da er det i en dobbelt Egenskab: dels som Medindehaver af det berømte gamle Firma Joh. Enschedé en Zonen i Haarlem, og dels som faghistorisk Forfatter. Bogtrykker- og Skriftstøber-Dynastiet Enschedé's Historie begynder med Ch. E.s Tiptipoldefader Izaak E., Søn af en Urmager Jan Enscheda fra Groningen. Izaak E. oprettedes 1703 et Bogtrykkeri i Haarlem, og i Fællesskab med sin Søn Johannes købte han 1743 Hendrik Floris Wetsteins Skriftstøberi i Amsterdam, overflyttede det til Haarlem og lagde dermed Grunden til den Virksomhed, som skulde gøre Navnet Enschedé berømt ogsaa ud over Nederlandenes Grænser. Udviklingen foregik hurtigt. I 1768, da Skriftstøberiet havde bestaaet i 25 Aar udsendtes en »Letterproef«, som gjorde sit Ophav al mulig Ære. Medvirkende til den høje Standard havde det været, at flere fortrinlige Stempel-skærere snart var kommet til at arbejde for E., først og fremmest Nürnbergeren J. M. Fleischmann, der er blevet kaldt »der vornehmste Letternstempelschneider seit der Erfindung der Buchdruckerkunst«. Firmaet vedblev stadig at have udmærkede Kræfter i sin Tjeneste, men desuden styrkedes det baade forretningsmæssigt og kunstnerisk ved Køb af en Række ældre Skriftstøberier, hvorigennem bl. a. Daniel Elzeviers Materiel kom paa Enschedé's Hænder. Og i senere Tider, medens den ene Johannes Enschedé efter den anden førte Forretningen videre, bistaaet af Brødre og Fætre, fortsattes der med saadanne Køb, hvorved ikke blot nederlandsk, men ogsaa fransk og tysk Materiel kom i Familiens Eje; særlig bemærkelsesværdigt er det saaledes, at næsten hele J. F. Ungers Materiel fra Berlin ad forskellige Omveje omsider naaede til Holland og i 1901 indlemmedes hos Enschedé.

Hvorledes hele Virksomheden har udviklet sig og er blomstret op, kan læses i det »Gedenkschrift«, der udsendtes 1893 ved Skriftstøberiets 150 Aars Jubilæum, og som vistnok er Ch. Enschedé's første historiske Arbejde. Foruden sit eget gamle Fædrenehus' Historie leverer han i denne Bog adskillige Bidrag til Fagets almindelige Historie, og sine Studier paa dette Omraade har han siden ført videre. Først publicerede han et Par mindre